

نقش گردشگری روستایی در اشتغال سالم زنان

محمد رضا محمد جانی^۱، سارا جوکار^۲

استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی شیراز، شیراز، ایران
mohamadjaani@gmail.com

¹ کارشناس گردشگری و راهنمای تورهای طبیعت گردی. (نویسنده مسئول)
isarajokar@gmail.com

چکیده:

گردشگری یکی از صنایع نوظهور و درآمدزایی است که علاوه بر منافع اقتصادی، منجر به تبادلات فرهنگی در سطح بین المللی شده است. این صنعت یکی از پیشبرندهای مهم اقتصادی در راستای مبارزه با فقر بویژه در جوامع روستایی و کمتر برخوردار بوده و با ایجاد رونق اقتصادی منجر به بهبود کیفیت زندگی جوامع محلی شده است. این مقاله به بررسی نقش گردشگری روستایی در ایجاد اشتغال سالم برای زنان روستایی می پردازد. یافته ها نشان می دهد که صنعت گردشگری می تواند به عنوان یک محرک اقتصادی قوی، فرصت های شغلی متنوعی برای زنان فراهم کند. این امر به بهبود وضعیت اقتصادی و معیشت خانواده های روستایی، کاهش مهاجرت به شهرها و افزایش کیفیت زندگی زنان کمک می کند. علاوه بر این، حضور فعال زنان در این صنعت باعث افزایش اعتماد به نفس، استقلال مالی آنها می شود که این امر به نوبه خود، کلیشه های جنسیتی را به چالش کشیده و نقش زنان را در جامعه پررنگ تر می کند. با این حال، مقاله به چالش های بالقوه ای مانند کالایی شدن فرهنگ، فصلی بودن مشاغل گردشگری و افزایش فشار کاری و تعارض نقش زنان نیز اشاره دارد. در نهایت، پیشنهاد می شود با توانمندسازی زنان از طریق آموزش، اعطای تسهیلات مالی و بهبود زیرساخت های بازاریابی، شرایطی فراهم شود تا بتوانیم از پتانسیل کامل گردشگری برای ایجاد اشتغال سالم برای زنان روستایی بهره برده و به توسعه پایدار مناطق روستایی کمک کنیم.

واژگان کلیدی: گردشگری، گردشگری روستایی، اشتغال زنان، سلامت و رفاه زنان، مردمی سازی اقتصاد

مقدمه

گردشگری یا همان توریسم، امروزه یکی از صنایع به سرعت در حال رشد دنیا و ابزاری جهت افزایش درآمد ملی کشورهای جهان به حساب می آید. یکی از جذابترین و شاید جدیدترین شاخه های این صنعت، گردشگری روستایی است که اخیراً مورد توجه بسیاری از کشورهای جهان قرار گرفته است. امروزه بسیاری از سیاستگذاران و برنامه ریزان، گردشگری را به مثابه ابزاری برای ثبات اقتصادی و توسعه برای جوامع روستایی میدانند و عده ای نیز توسعه گردشگری روستایی را در حل مشکلات مناطق روستایی مؤثر و ضروری میدانند و آن را شرط لازم برای حرکت به سوی عمران و توسعه نواحی قلمداد میکنند^۳. گردشگری به ویژه در کشورهای توسعه یافته، عامل موثری در مقابله با فقر است و موجب افزایش درآمد قشرهای مختلف، کاهش بیکاری و رونق اقتصادی و در نتیجه، بهبود کیفیت زندگی مردم و افزایش رفاه اجتماعی می گردد^۴. مقصد و مکان گردشگری، در صنعت گردشگری دلیلی برای وجود صنعت گردشگری است، مکان های سیاحتی مسافرین را از فواصل یا مسافتهای دور جذب کرده و به سمت خود می کشانند. روستاها به عنوانی یکی از طبیعی ترین مکانهای سیاحتی در برگیرنده زمینه های مختلف فعالیتهای گردشگری هستند، از شکل سکونتگاه تا برگزاری انواع جشنها و ورزشهای بومی و از محیط آرام و همگام با طبیعت تا انواع فعالیتهای اقتصادی، همه از جاذبه های روستا هستند^۵. این پتانسیل ها را بعلاوه کنیم به واقعیتی که در اواخر قرن بیستم پررنگ شد و به موجب آن مناطق روستایی با چالش های متعددی چون؛ فقر، اشتغال، امنیت غذایی و مسائل زیست-محیطی مواجه شدند. چنین اتفاقاتی باعث شد تا بار دیگر متخصصان و کارشناسان، موضوعات و مسائل توسعه روستایی را مورد توجه قرار داده و به دنبال راهبردهایی برای تقلیل مسائل و مشکلات روستاها باشند، در این میان گردشگری و بویژه گردشگری روستایی و توسعه آن در سطح جهان یکی از بزرگ ترین پدیده هایی اقتصادی و اجتماعی است که می تواند به شکل دهی مجدد جوامع روستایی کمک کند^۶.

اقتصاد متکی به نفت در ایران، موجب رکود بخش کشاورزی، مهاجرت روستائیان و به تبع آن، افزایش حاشیه نشینی در شهرها شده است. از جمله راه های مقابله با این معضل ها، توجه به توسعه دیگر صنایع در روستاهاست. یکی از راهبردهایی که به تازگی در اغلب

۳. گردشگری روستایی، رویکردی جدید در مدیریت روستایی کشور، ص ۱۴۲ یوسف قنبری

۴. ایوب کردلو، کوروش احمدی، بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی روستاها، ص ۲۹۹

۵. سید محمد موسوی روزان، زهرا بخشی، سید محمود محتشم خواه، گردشگری الکترونیکی بسط دهنده گردشگری روستایی، بخش بحث مقدمه و علی نصیر پور، گردشگری روستایی ابزاری برای توسعه پایدار، ص ۱۸

کشورهای جهان به آن توجه می شود و حتی در برخی از این کشورها به اجرا درآمده و نتیجه های مثبتی به همراه داشته، توسعه گردشگری روستاهاست که دارای پتانسیل های لازم برای گسترش گردشگری هستند. فعالیتی که می تواند در توانمندسازی مردم محلی و توسعه منابع انسانی، تنوع بخشی اقتصادی و رشد آن، خلق فرصتهای شغلی، ارتقاء استانداردهای زندگی از طریق تأمین خدمات اجتماعی و پرکردن شکاف بین نواحی شهری و روستایی در زمینه های مختلف و کاهش مهاجرت روستایی به کلان شهرها، نقش عمده ای داشته باشد^۷.

در روستاها عوامل انسانی مولد، منابع طبیعی و اقتصادی وجود دارند که میتوانند در پیشرفت جامعه نقش مهمی ایفا کنند. رسیدن به توسعه ای برابر و پایدار در جامعه، بدون در نظر داشتن زنان روستایی، امری دست نیافتنی است. امروزه گردشگری روستایی یکی از فعالیتهایی است که به دلیل تنوع در مشاغل، میتواند زمینه ی اشتغال و توسعه ی کارآفرینی زنان روستایی را فراهم کند. آنها به راحتی میتوانند در کنار فعالیتهای روزمره ی خانگی خود به فعالیت در زمینه ی گردشگری بپردازند. دراین شاخه از صنعت گردشگری پتانسیل های فراوانی برای توانمندسازی زنان روستایی و احیای شخصیت و هویت آنها وجود دارد^۸ اما محدودیت های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی اغلب مانع از بهره مندی کامل آنان از فرصت های شغلی می شود. بنابراین، بررسی نقش گردشگری روستایی در اشتغال سالم زنان روستا نه تنها اهمیت اقتصادی بلکه ابعاد اجتماعی و فرهنگی آن را نیز برجسته می سازد.

این مقاله با روش تحقیق اسنادی و کتابخانه ای، به بررسی دقیق نقش گردشگری روستایی در اشتغال سالم زنان می پردازد. هدف اصلی این پژوهش، تبیین سازوکارها و فرصتهایی است که گردشگری روستایی برای بهبود وضعیت اقتصادی زنان فراهم می آورد. همچنین، به موانع و چالش های موجود در این مسیر و راهکارهای غلبه بر آنها پرداخته خواهد شد. یافته های این پژوهش می تواند به سیاست گذاران، برنامه ریزان توسعه و فعالان اجتماعی کمک کند تا با درک عمیق تر از این پدیده، گام های موثرتری در جهت ارتقاء وضعیت اشتغال زنان روستایی بردارند. ساختار این مقاله شامل مروری بر مفاهیم کلیدی، بررسی نمونه های موفق داخلی و خارجی و تحلیل نقش گردشگری روستایی در ایجاد مشاغل پایدار برای زنان بویژه زنان روستایی است.

۷ حمید نصر آبادی، داریوش حیاتی، تحلیل نگرش روستائیان نسبت به تأثیرهای گردشگری روستایی، ص ۱۱۲

۸ مجید یاسوری، ژیل و طنخواه کلورزی، نقش گردشگری در توسعه ی کار آفرینی زنان روستایی، ص ۴۷

گردشگری و گردشگری روستایی

لغت توریسم از کلمه تور (tour) به معنای گشتن اخذ شده که ریشه در لغت لاتین tours به معنای دور زدن، رفت و برگشت بین مبدا و مقصد و چرخش دارد که از یونانی به اسپانیا، فرانسه و در نهایت به انگلیس راه یافته است. در فرهنگ لغت لانگمن توریسم به معنای مسافرت و تفریح برای سرگرمی معنا شده است^۹. و بر اساس تعریف سازمان جهانی جهانگردی؛ گردشگر کسی است که حداقل یک شب در یک اقامتگاه عمومی یا خصوصی در محل مورد بازدید، به سر برد. پس با این حساب گردشگری یا توریسم یعنی مکتبی که پایه ی فکری آن سیاحت و جهانگردی است و با این مضمون، گردشگر یا توریست کسی است که به مسافرت و جهانگردی می پردازد.^{۱۰} و گردشگری روستایی عبارت است از: فعالیت ها و گونه های مختلف گردشگری در محیط های مختلف روستایی و پیرامون آنها که دربردارنده ارزش ها و آثار متفاوتی برای محیط زیست روستا (طبیعی و انسانی) است.

بر این اساس میتوان گردشگری روستایی را دربرگیرنده زمینه های مختلف فعالیت های گردشگری چون: سکونتگاه ها، جشنواره ها، ورزشهای بومی و محلی و جز اینها دانست که در محیط روستا شکل میگیرند^{۱۱}.

گردشگری روستایی، یکی از اجزای مهم صنعت گردشگری است و نیروی اصلی در زمینه بهبود و رشد اقتصادی روستاها محسوب می شود. گردشگری روستایی با ایجاد فرصتی راهبردی سبب تنوع اقتصاد محلی شده و با ایجاد فرصت هایی شغلی مولد مبتنی بر قابلیت های موجود در روستا می شود. همچنین سبب ثبات و نگهداشت جمعیت در روستا، پیشگیری از مهاجرت بی رویه، حفظ تعادل اکولوژیک و منابع طبیعی، حفظ بافت سنتی و ویژگی های فرهنگی روستا می شود. بر این مبنا می توان گفت که یکی از بهترین راه های نجات روستا از مسایل و مشکلات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی و رسیدن به عدالت اجتماعی و جغرافیایی، توسعه و گسترش گردشگری روستایی است^{۱۲}.

^۹ غلام عباس واحدپور، مهتاب جعفری، راهبردهای مدیریت و توسعه پایدار زیرساخت های گردشگری ایران با تاکید برمدل Soft، ص ۸۴، ۸۵

^{۱۰} علی اکبر فرهنگی، زهرا طهماسب پور، ارتباطات انسانی در گردشگری، ص ۲۶

^{۱۱} گردشگری روستایی، رویکردی جدید در مدیریت روستایی کشور، ص ۱۴۵ یوسف قنبری

^{۱۲} مجتبی قدیری معصوم، علیرضا استعلاجی، معصومه پازکی، گردشگری پایدار (روستایی و عشایری)، ص ۱

انواع گردشگری روستایی

گردشگری روستایی دارای انواع مختلفی است، از جمله...

گردشگری طبیعی

این نوع گردشگری روستایی شامل تعامل و همکاری گردشگر با جاذبه های طبیعی روستا و عوامل بوم شناختی آن است.

گردشگری فرهنگی

گردشگری فرهنگی در روستاها با تاریخ، فرهنگ روستایی در ارتباط است و گردشگر در این فرصت سعی می کند با فرهنگ و آداب و رسوم روستا آشنا شود. این نوع گردشگری بخاطر تعامل فرهنگی عمیقی که بین گردشگر و جامعه ی روستایی شکل می گیرد می تواند در راستای آشنایی با فرهنگهای دیگر و شناخت تنوع و غنای فرهنگی روستاهای کشور مفید واقع شود.

بوم گردی

در گردشگری بوم گردی، گردشگران در روستاها زندگی کرده و در برخی فعالیت های اجتماعی و اقتصادی آن ها همکاری می کنند. آنها درباره فضای روستایی و شیوه زندگی روستاییان بسیار علاقمند هستند و برای رهایی از تنش های روزمره زندگی شهری برای مدتی در روستاها زندگی میکنند. هرچند در این نوع گردشگری طبیعت و فرهنگ روستا نیز از اصلی ترین ساحت های مورد توجه گردشگران خواهند بود.

گردشگری مزرعه

گردشگری مزرعه به عنوان گردشگری کشاورزی معروف است. این نوع گردشگری، شامل زندگی و گاهی اوقات

همکاری در فعالیت های کشاورزی در مزرعه بوده و در بین خانوارهای کشاورز به عنوان مکمل و جایگزین فعالیت های اقتصادی رواج پیدا می کند. به علاوه گردشگری مزرعه، ابزاری برای حفاظت از چشم اندازهای سنتی یک روستا به محسوب می شود^{۱۳}. از

۱۳ امید حیدری، صادق صمصام پور، زهرا پورانوری، راحله شیری، راضیه گردی، ارزیابی نقش کار آفرینی گردشگری در توسعه روستایی، ص ۳

این نوع گردشگری می توان در راستای جذب گردشگرانی که به عنوان داوطلبین کار در مزارع اقدام می کنند استفاده کرد و در ازای عرضه ی مکان زندگی و غذا در راستای فعالیتهای کشاورزی از آنها کمک گرفت.

اهمیت اشتغال سالم برای زنان روستا

اشتغال در معنی خاص خود عبارت است از تطابق نیروی انسانی با فرصتهای شغلی و درجه ی تطبیق این نیرو با حرفه ها و فعالیت های موجود در یک جامعه^{۱۴}. به نقل از سازمان بین المللی کار، کار کردن بخش مهمی از زندگی روزمره هر فرد است و نقش زیادی در کرامت، رفاه و رشد انسان دارد. توسعه اقتصادی باید شامل ایجاد فرصتهای شغلی و شرایط کاری باشد که در آن افراد بتوانند با آزادی، امنیت و احترام کار کنند. به طور خلاصه، هدف توسعه اقتصادی فقط سودآوری نیست، بلکه برای بهتر کردن زندگی انسانها است. استانداردهای بین المللی کار هم وجود دارند تا مطمئن شوند که این توسعه بر بهبود کیفیت زندگی و حفظ کرامت مردان و زنان تمرکز دارد. هدف اولیه و مهم سازمان بین المللی کار، ارتقای فرصت ها برای زنان و مردان جهت دستیابی به کار شایسته و مؤلد در شرایط آزادی، برابری، امنیت و کرامت انسانی است. کار شایسته و چهار پایه و ستون آن یعنی: اشتغال، حمایت اجتماعی، حقوق کارگران و تعامل اجتماعی، رکن به هم پیوسته برای دستیابی به توسعه پایدار هستند^{۱۵}. کار شایسته کاری است که همه اشکال حقوق؛ چه حقوق فردی و چه حقوق جمعی را دربرگیرد. بر این اساس کار شایسته شامل درآمد کافی که اجازه^{۱۶} تأمین معاش کارگر و خانواده اش را بدهد و نیز تضمین حق دستیابی به شغل و دیگر حقوق که شخص نایستی به نحو غیرمنصفانه ای از آن محروم گردد، می شود^{۱۶}.

بر مبنای کرامت ذاتی انسان، و همچنین اصولی چون اصل برابری و عدم تبعیض، اصل آزادی و امنیت مندرج در آموزه های دینی، قانون اساسی، قوانین و مقررات عادی و اسناد بین المللی، کارگران باید از حقوق بنیادین و اساسی برخوردار باشند که از جمله می توان به انتخاب آزادانه شغل اشاره کرد. بدین معنی که هرکس حق دارد آزادانه و بدون تبعیض و با رعایت قانون، شغل مورد دلخواه خود را انتخاب کند و هیچ کس نمی تواند به دلیل ویژگی های قومی، جنسیتی، مذهبی و یا سایر تمایزات، از این حق محروم گردد.

۱۴ مرجان علیزاده، نقش اشتغال زنان در توسعه، ص ۵۰

۱۵ زهره رحمانی، مفهوم و ارکان کار شایسته، ص ۷۳

۱۶ زهره رحمانی، مفهوم و ارکان کار شایسته، ص ۷۶

علاوه بر برابری در استخدام و شغل، مزد مساوی برای کار با ارزش مساوی و همچنین منع کار اجباری و بیگاری نیز از جمله این حقوق می باشد. حق تشکیل اتحادیه ها و حق تعامل جمعی، رعایت حداقل سن نیز از این مقوله می باشد.

در همین راستا در منشور حقوق شهروندی ابلاغی توسط رئیس جمهور در آذر ماه ۱۳۹۵، در مواد ۸۳ و ۸۴ به حق زنان به برخورداری از فرصت های شغلی مناسب و حقوق و مزایای برابر با مردان در قبال کار برابر و نیز منع اشتغال اجباری کودکان به کار، مگر در جهت منافع و مصالح آنان آن هم صرفا به حکم قانون اشاره شده است.^{۱۷}

استقلال مالی

کار کردن زنان روستا باعث کسب درآمد می شود. این درآمد علاوه بر کمک به بهبود زندگی خانواده می تواند در راستای استقلال مالی زنان نیز موثر واقع شود. استقلال مالی زنان گام مهمی در راستای ایجاد برابری جنسیتی و همچنین حفظ کرامت انسانی آنها است. بعلاوه حضور در محیط کار و پذیرش مسئولیت و تعامل اجتماعی ناشی از اشتغال می تواند در زمینه ی ارتقای سطح آگاهی، دانش و تخصص زنان موثر واقع شود و اعتماد به نفس و خودباوری را در آنها افزایش دهد.

بهبود کیفیت زندگی

بعد اقتصادی شغل از آن جهت که با بسیاری از عوامل انگیزشی قرین است، برای افراد مختلف معانی گوناگونی دارد و برای بیش تر افراد باعث خشنودی بالا و افزایش سطح کیفیت زندگی می شود^{۱۸}. همانگونه که پیشتر نیز اشاره شد، اشتغال زنان زمینه ی لازم را برای بهبود کیفیت اقتصادی و فرهنگی زندگی آنها بوجود می آورد.

ارتقای سلامت زنان

نقش اشتغال که به عنوان نقش جدیدی به نقش های سنتی زنان اضافه شده، به عنوان یک امر مثبت و پر فایده در نظر گرفته می شود. در این جا مکانیزم تاثیر گذاری مثبت نقش اشتغال از طریق عزت نفس افزایش یافته، در آمد بیش تر، کسب حمایت اجتماعی

^{۱۷} زهره رحمانی، مفهوم و ارکان کار شایسته، ص ۹۳

^{۱۸} سولماز ترکمن، سروش فتحي، تحليل اثرهای اشتغال زنان بر کیفیت زندگی آنان، ص ۲۳

گسترده تر- که با اشتغال در ازای در آمد همبسته است - در جهت ارتقای سلامت زنان مورد تاکید قرار می گیرد^{۱۹}. این سلامت می تواند در دو حوزه ی روحی و جسمی حادث شود.

افزایش قدرت تصمیم گیری

زنان شاغل در مقایسه با زنان غیرشاغل از قدرت تصمیم گیری بیشتری در امور زندگی خود برخوردارند. بالا رفتن سن، و همچنین افزایش سطح سواد زنان، قدرت تصمیم گیری زنان شاغل را افزایش میدهد، ولی در قدرت تصمیم گیری زنان غیرشاغل اثری ندارد^{۲۰}. این بدان معنی است که در صورتی که بالا رفتن سن به همراه تجربه ی محیط های کاری و تعامل اجتماعی موثر همراه با مسئولیت پذیری باشد می تواند در قدرت تصمیم گیری اثر مثبت ایفا کند.

جایگاه زنان در گردشگری

با افزایش حضور زنان در بازار کار، حضور آنها به عنوان شاغلین صنعت گردشگری نیز قابل پیش بینی بود و امروزه در بسیاری از کشورهای جهان، زنان در جایگاه های مختلف این صنعت مشغول به کار هستند. در سراسر دنیا، پروژه های گردشگری بسیاری وجود دارد که میتوانند با تغییر زندگی زنان، بالا بردن دستمزد و ارتقای عزت نفس آنان، از آنها حمایت کنند. در واقع، گردشگری برای زنان، مسیری برای فعال بودن، رهبری و ایفای نقش اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی در جامعه و کارآفرینی و اشتغالزایی فراهم می کند؛ به طوری که اکنون دو سوم نیروی کار گردشگری را بانوان تشکیل می دهند و سهم آنان از اشتغال گردشگری، دو برابر سایر بخش های صنعتی دنیا است^{۲۱}.

نقش گردشگری در توسعه اقتصادی و اجتماعی روستاها

گردشگری روستایی، نیروی اصلی در زمینه بهبود و رشد اقتصادی روستاها محسوب می شود و با ایجاد فرصتی راهبردی سبب تنوع اقتصاد محلی شده و با ایجاد فرصت های شغلی مولد مبتنی بر قابلیت های موجود در روستا، سبب افزایش سطح رفاه، استاندارد های زندگی، در آمد و امنیت در روستا می شود. علاوه بر این ثبات و نگهداشت جمعیت در روستا، پیشگیری از مهاجرت های بی رویه،

۱۹، اثرات اشتغال بر سلامت زنان، ص ۱۶۰ شیرین احمد نیا

۲۰، مریم نژاد فلاح، بررسی تأثیر اشتغال زنان بر خانواده، ص ۱۶۷ سعید معدنی

۲۱، فاطمه باقری، جایگاه زنان در صنعت گردشگری و مهمان نوازی، ص ۳۱۵

حفظ تعادل اکولوژیک و منابع طبیعی، حفظ بافت سنتی و ویژگی های فرهنگی روستا را به همراه دارد. بر این مبنا می توان گفت که یکی از بهترین راه های نجات روستا از مسائل و مشکلات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی و رسیدن به عدالت اجتماعی و عدالت جغرافیایی، توسعه و گسترش گردشگری روستایی است، زیرا در نهایت به توسعه پایدار روستا می انجامد^{۲۲}.

گردشگری روستایی در واقع بخشی از بازار گردشگری بوده که می توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی- اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد. با توجه به اینکه کشور ایران از لحاظ تنوع جغرافیایی، گستردگی محیط طبیعی، وجود مناطق ییلاقی، ارزش و اعتبار تاریخی و مذهبی روستاها، آب و هوای متنوع در روستاهای کشور و هم چنین میراث فرهنگی و تاریخی منحصر به فرد، دارای پتانسیل های بی شماری است، توسعه گردشگری روستایی می تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان و در نهایت توسعه کشور به طور اعم و توسعه روستایی به طور اخص داشته باشد.

گردشگری روستایی با هدف توسعه پایدار جوامع محلی در نواحی روستایی، به عنوان ابزاری جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی و یکی از مهم ترین مشاغل مدرن در مناطق روستایی تجسم یافته است. در بعد اقتصادی، گامی بزرگ در جهت کاهش فقر با توسعه مراکز کسب و کار کوچک، افزایش و تغییر شکل منابع در معرض خطر به سمت منابع پربازده و همراه با سودمندی و توزیع درآمد گام برمی دارد و در بعد اجتماعی نیز باعث کارآفرینی و جلوگیری از مهاجرت، افزایش مشارکت و ارتباطات روستاییان با سایر جوامع و ایجاد توسعه پایدار روستایی می گردد. با توجه به ویژگی بارز گردشگری روستایی به مثابه یکی از مردمی ترین اشکال گردشگری، می توان انتظار داشت که این صنعت، از یک سو به رشد اقتصادی و تنوع فعالیت های روستایی و از سوی دیگر با جذب مازاد نیروی انسانی به ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان روستاها کمک کند، بدین ترتیب فرصتی برای توسعه همه جانبه قلمداد شود^{۲۳}.

وضعیت زنان در صنعت گردشگری

در ایران موضوع مشارکت زنان در گردشگری را میتوان در دو حوزه گردشگری شهری و گردشگری روستایی مورد بررسی قرار داد. در واقع زنان در روستا نقشی مهم در حوزه ی فرهنگ (از جمله تربیت فرزندان)، تولیدات (دامی و غیر دامی)، نقش مدیریتی و تقسیم

۲۲ مجتبی قدیری معصوم، علیرضا استعلاجی، معصومه پازکی، گردشگری پایدار، ص ۶۳

۲۳ ایوب کردلو، کوروش احمدی، بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی روستاها، ص ۲۹۹، ۳۰۰

کار را دارند. از طرفی دیگر زنان شهری نیز باتوجه به نظام پیچیده شهرها هم نقش تربیتی فرزندان و هم گاهی در مقام نان آور خانوار ظاهر میشوند. در سالهای اخیر زنان در ایران تلاش بسیار زیادی در تثبیت نقش خود در جامعه و درصنعت گردشگری به طور به خصوص داشته اند. انجمن بانوان فعال در صنایع دستی و گردشگری ایران در دی ماه سال ۱۳۹۶ ثبت رسمی در وزارت کشور شده است. هدف اصلی تشکیل این انجمن، شناسایی مشکلات و موانع پیش روی بانوان سرمایه گذار در صنعت گردشگری و صنایع دستی، ارائه راهکارهای مناسب، بررسی و شناسایی روش های سرمایه گذاری در زمینه گردشگری و صنایع دستی، تدوین مدل های استراتژیک سرمایه گذاری و استانداردسازی این صنعت است. در ایران زنان بخش جدایی ناپذیر صنعت گردشگری هستند چرا که با توجه به فرهنگ مهمان نوازی و نقش زنان در ارائه سرویسهای تهیه و پخت غذا و پذیرایی نقش بی مانندی ایفا می کنند^{۲۴}.

سؤالی که ممکن است در ذهن همگان خطور کند این است که آیا صنعت گردشگری نیز درهائش را به روی زنان خواهد گشود. اهداف همیشگی توسعه، بر مبارزه با فقر و گرسنگی در جهان تأکید داشته اند. اکثر کشورهای در حال توسعه به خصوص در مناطق حاشیه ای، گردشگری را محرکی برای توسعه ی اقتصاد می دانند. این مناطق

حاشیه ای به دلیل نبود گزینه ای دیگر برای تأمین مخارج زندگی، تحت تسلط زنان قرار گرفته اند؛ بنابراین گردشگری نیز درهائش را به روی زنان گشوده است. امروزه زنان به عنوان نیمی از جامعه که در فرهنگ سازی نقش عمدهای دارند، مورد توجه ویژه قرار گرفته اند و لازم است جهت نیل به توسعه ی پایدار به بروز و ظهور قابلیت های آنان توجه خاصی مبذول شود^{۲۵}.

وضعیت فعالیت های زنان در ایران، گویای این واقعیت است که اشتغال زنان روستایی در وضعیت مناسبی قرار ندارد، به طوری که فقط ۱۷ درصد از شاغلان روستایی را زنان تشکیل می دهند که در مقایسه با میزان اشتغال متعارف زنان (۳۰ درصد) پذیرفتنی نیست^{۲۶}. بسیاری از زنان روستایی به دلیل نبود فرصت های شغلی و درآمد پایدار به کارهای سخت و کم درآمد مشغول هستند، مانند کارهای کشاورزی یا دامداری که به رغم سختی و فشار جسمی زیاد، درآمد کمی دارند. این وضعیت آنها را در معرض آسیب های جسمی و اقتصادی قرار می دهد و وابستگی مالی به خانواده ها و مردان را افزایش می دهد. ناتوانی زنان در دستیابی به استقلال اقتصادی سبب

۲۴ علی موحّد، کامران جعفرپور قلعه تیموری، نقش زنان در صنعت گردشگری به عنوان بخش موثر و حمایتگر در توانمندسازی، بخش بحث وضعیت زنان در صنعت گردشگری در ایران

۲۵ مجید یاسوری، ژیل و طنخواه کلورزی، نقش گردشگری در توسعه ی کار آفرینی زنان روستایی، ص ۴۸

۲۶ هوشنگ ایروانی، ژیل دانشور عامری، بررسی گرایش زنان روستا به اشتغال، ص ۲۱۸ زینب شریفی

می‌شود که مردان خانواده با آنها همچون اموال خود رفتار کنند. و با گرایش‌های پدرسالارانه، حق انتخاب و آزادی فردی زنان و دختران را از آنها بگیرند.

دکتر کاظم خاوازی، معاون وزیر و رئیس سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در همایش ملی وقت صندوق‌های خرد محلی در مهر سال ۱۳۹۸ خبر داد که سهم زنان در اشتغال بخش کشاورزی در ایران ۱۱ درصد و در دنیا ۴۰ درصد است. این نشان می‌دهد که زنان روستایی ایرانی به‌طور سیستماتیک از مشارکت در مشاغل کنار گذاشته شده‌اند.^{۲۷}

براساس آمارهای مرکز آمار ایران بیش از ۱۰ میلیون نفر از زنان ایرانی روستانشین هستند؛ که تنها هفت درصد جمعیت ۶۵ تا ۱۵ ساله زنان روستایی شاغل هستند. با این حال، تعداد زیادی از زنان روستایی با وجود اینکه در خانه داری، کشاورزی، دام داری و دام پروری نیز مشارکت دارند، خود را خانه دار اعلام می‌کنند.^{۲۸}

موانع و چالش‌های پیش روی زنان در حوزه گردشگری روستایی

متأسفانه در حوزه گردشگری برای بانوان، مشکلات و موانع زیادی وجود دارد که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌کنیم. سازمان بین‌المللی کار موانع کارآفرینی بانوان را به این صوت دسته‌بندی کرده است: موانع رفتاری: (زنان اعتماد به نفس کمتر و تصور - منفی از خود دارند) موانع ایفای نقش: (تعارض بین وظایف مختلف با محدودیتهای زمانی). موانع اجتماعی و فرهنگی: (دید منفی نسبت به زنان در کار). موانع تحصیلی: (زنان به طور نسبی تحصیلات پایینتری - نسبت به مردان داشته و اغلب دسترسی محدود به فرصتهای آموزشی شغلی دارند). موانع شغلی: (زنان فرصت - کمتری در بخش رسمی اقتصاد برای پیشرفت مهارت‌های خود دارند). موانع زیربنایی: (دسترسی به اعتبار، فناوری، - خدمات حمایتی، زمین و اطلاعات به طور اصولی برای زنان مشکلتر است). موانع قانونی: (فعالیت قانونی مستقل برای زنان محدود است). اما در یک نگاه کلی به وضعیت کشورمان در می‌یابیم که عمده موانع اشتغال زنان را می‌توانیم در دو حوزه فرهنگی و اقتصادی خلاصه کنیم.

^{۲۷}<https://www.radiozamaneh.com/836355/>

^{۲۸}<https://share.google/xtjkUgROX6aHcroVb>

موانع فرهنگی و اجتماعی:

انفعال خودخواسته زنان: به رغم اینکه بانوان همچون مردان، اطلاعات بسیار زیادی از جامعه خود دارند و به مسائل، مشکلات، نیازها و راه حل های آن ها وقوف بیشتری دارند، منتهی در شرایط اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی، غالب روابط به گونه ای رقم خورده که آن ها در ارتباط با برنامه ها، پروژه ها و ... خود را منفعل میدانند. غالباً برنامه ها، طراحی پروژه ها و ... بدون حضور آن ها صورت میگیرد، اطلاعات بدون مشارکت آنها تجزیه و تحلیل میشود، مسائل و مشکلات و حتی راه حل آن ها به صورت دستوری از بالا به پایین صورت میگیرد^{۲۹}.

باورهای سنتی و مرد سالاری: فرهنگ پذیرفته شده در جامعه این باور را بوجود آورده است که در صورت عدم موافقت شوهر، زن باید از کار خود چشم پوشی نماید^{۳۰}.

تداخل وظایف سنتی بانوان و فعالیت های گردشگری: برخی زنان در خانواده وظایف سنتی مانند کارهای خانه، تربیت فرزندان و کشاورزی و غیره را بر عهده دارند. فعالیت های گردشگری هم به این بار اضافه می شود و آنها را خسته می کند. در این جوامع، مردان معمولاً در امور خانه مشارکت نمی کنند چون این کارها را مخصوص زنان می دانند، به ویژه در نسل های قدیمی تر.

کمبود آموزش و مهارت: زنان روستا معمولاً فرصت و شرایط لازم برای آموزش در زمینه گردشگری را ندارند. بنابراین، نمی دانند چه نیازهایی از طرف گردشگران وجود دارد و چگونه می توانند سطح گردشگری روستایی را بهتر کنند.

یکی دیگر از موانع مشارکت زنان در اجتماع، مسائل و مشکلات قانونی است. نهادهای قانونگذار می توانند با پیش بینی تشویقها و حمایت های قانونی حضور زنان را در فعالیتهای اقتصادی بخشهای دولتی و خصوصی تسهیل کنند. علاوه بر این به دلیل ویژگیها و شرایط طبیعی نیازمند قوانین خاص هستند و در برخی موارد یکسان نگاه کردن به مردان و زنان در قانون می تواند به عنوان یک عامل بازدارنده برای فعالیتهای زنان باشد^{۳۱}.

^{۲۹} مجید یاسوری، ژیل و وطنخواه کلورزی، نقش گردشگری در توسعه ی کار آفرینی زنان روستایی، ص ۴۷

^{۳۰} مرجان علیزاده، نقش اشتغال زنان در توسعه، ص ۵۲

^{۳۱} مانده قشقای، اشتغال زنان در توسعه نظام اجتماعی، بخش بحث موانع و مشکلات

موانع اقتصادی :

نبود بازار مناسب برای عرضه محصولات محلی و همچنین وجود واسطه‌های فروش، مانع از عرضه محصولات به قیمت مناسب برای محلی‌ها می‌شود.

نبود سرمایه اولیه: معمولاً زنان از نظر مالی وضعیت ضعیف‌تری نسبت به مردان دارند و یکی از مشکلات آن‌ها این است که سرمایه اولیه کافی برای شروع کسب‌وکار ندارند.

یکی از چالش‌های مهم در صنعت گردشگری، پدیده فصلی بودن است. این موضوع باعث می‌شود که در فصول اوج سفر، کارکنان و کسب‌وکارها با حجم کاری سنگین روبه‌رو شوند، اما در فصول کم‌رونق، فعالیت و درآمد آن‌ها به شدت کاهش یابد و حتی متوقف شده و به صورت موقت تعطیل شوند.

نبود امکانات زیرساختی مانند جاده مناسب، حمل‌ونقل، امکانات اولیه و غیره از جمله مواردی است که زنان روستا در حوزه گردشگری با آن مواجه هستند و مانع جذب گردشگران می‌شوند.

تأثیرات مثبت و منفی گردشگری بر جنبه‌های اجتماعی – فرهنگی و اقتصادی زنان

تأثیرات مثبت اقتصادی:

کار آفرینی: امروزه گردشگری روستایی یکی از فعالیت‌هایی است که به دلیل تنوع در مشاغل، می‌تواند زمینه‌ی اشتغال و توسعه‌ی کارآفرینی زنان روستایی را فراهم کند. آنها به راحتی می‌توانند در کنار فعالیتهای روزمره خانگی، به فعالیت در زمینه‌ی گردشگری بپردازند.^{۳۲}

ایجاد فرصت‌های شغلی: بسیاری از بانوان در جوامع محلی از طریق مشاغل مرتبط با گردشگری مانند راهنمایان تور، فروشندگان، کارکنان هتل‌ها و رستوران‌ها، کسب درآمد می‌کنند. این امر می‌تواند به بهبود سطح معیشت در این جوامع منجر شود و انگیزه بیشتری برای توسعه زیرساخت‌ها و خدمات مرتبط با گردشگری ایجاد کند.^{۳۳} ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در هر جامعه‌ای، مانع از مهاجرت افرادی می‌شود که با انگیزه‌های مالی و شغلی به شهرهای دیگر می‌روند.

^{۳۲} مجید یاسوری، زیلا وطنخواه کلورزی، نقش گردشگری در توسعه‌ی کار آفرینی زنان روستایی، ص ۴۷

^{۳۳} <https://share.google/kgKZunVaNNAQewSRP>

بعد مثبت اجتماعی و فرهنگی:

کاهش افسردگی: اشتغال زنان روستایی در حوزه ی گردشگری می تواند به شادابی و سلامت روح آنها کمک کرده و از افسردگی های ناشی از بیکاری و یکنواختی زندگی روزمره جلوگیری کند. همچنین باعث افزایش اعتماد به نفس و عزت نفس در زنان می شود. اشتغال زنان باعث افزایش آگاهی و بینش اجتماعی آنان و ایجاد روحیه ی اعتماد به نفس، رشد، استقلال فکری و روحی آنان می شود^{۳۴}.

کاهش کلیشه های جنسیتی: کارکرد اجتماعی زنان در صنعت گردشگری حکایت از موفقیت آنها در این حوزه دارد به نحوی که اعتقاد به تساوی جنسیتی و تغییر دیدگاه های اجتماعی نسبت به زنان را موجب شده و به بسیاری از باورهای اشتباه جوامع انسانی در خصوص اشتغال زنان در مشاغل مختلف و به ویژه گردشگری پایان داده است^{۳۵}.

گردشگری، فرصتی برای درخشش هنر و فرهنگ محلی: برخی جوامع محلی ممکن است از فرصتی که گردشگری برای به نمایش گذاشتن فرهنگ و هنرهای محلی فراهم می آورد، بهره برداری نکنند. این امر می تواند به تقویت احساس غرور فرهنگی و بازتعریف هویت بومی کمک کند. در این راستا، گردشگری به عنوان یک پل ارتباطی میان فرهنگ ها و فرصتی برای آشنایی با دیگر جوامع عمل می کند. ضمن اینکه باور رایج مبنی بر ضعیف بودن فرهنگ روستایی نسبت به فرهنگ شهری را به چالش می کشد و در راستای شکوفایی و ارج نهادن به هویت های محلی عمل می کند.

بعد منقعی اقتصادی:

هرچند رواج صنعت گردشگری در جوامع روستایی باعث رونق اقتصادی و بالا رفتن درآمد خانوارها و به دنبال آن بالا رفتن سطح رفاه زندگی میشود اما متأسفانه از نظر اقتصادی هزینه هایی نیز به این جوامع تحمیل می کند:

گردشگری می تواند به افزایش قیمت ها و هزینه های زندگی در جوامع محلی منجر شود. با ورود گردشگران و افزایش تقاضا برای کالاها و خدمات، قیمت ها در برخی از مناطق به طرز قابل توجهی افزایش می یابد. این امر می تواند بر زندگی روزمره ساکنان محلی تأثیر

^{۳۴} مرجان علیزاده، نقش اشتغال زنان در توسعه، ص ۵۵

^{۳۵} حسن موثقی، کارکردهای اجتماعی و اقتصادی زنان در گسترش اشتغال زایی در صنعت گردشگری با تأکید بر جنبه های حقوقی، ص ۴۵

منفی بگذارد و منجر به فشارهای اقتصادی شود. به ویژه در مناطق کم‌درآمد، هزینه‌های بالای زندگی می‌تواند به شکاف طبقاتی بیشتر و عدم دسترسی به منابع ضروری برای برخی از ساکنان محلی منجر شود. بعد منفی اجتماعی و فرهنگی:

از مهمترین صدماتی که ممکن است صنعت گردشگری به مناطق روستایی وارد نماید اتفاقی است که تحت عنوان کالایی شدن فرهنگ نامگذاری شده است. در برخی از مناطق توریستی، مراسم‌های سنتی ممکن است به طور مصنوعی و به منظور جلب توجه گردشگران برگزار شوند، که این امر موجب کاهش اصالت و عمق فرهنگی این مراسم‌ها می‌شود^{۳۶}. این رسم و رسومات بیشتر به منظور حفظ هویت و انسجام اجتماعی در طول زمان برگزار می‌شده و روستاییان با علاقه و شوق برگزارشان می‌کرده اند اما در صورتی که این مراسم برای جلب توجه گردشگران و به اصطلاح جذب مشتری برگزار شوند پس از مدتی از درون تهی شده و کالایی می‌شوند.

تبعیض جنسیتی نیز یکی دیگر از مسائلی است که می‌تواند در مناطق روستایی با پتانسیل گردشگری پررنگ تر شود. هرچند رونق صنعت گردشگری موجب می‌شود که زنان روستایی به کار مشغول شوند اما در صورتی که در راستای مهارت افزایی زنان و همچنین اعتماد افزایی به آنها اقداماتی انجام نشود منجر به پدیده ای می‌شود که در سایر حوزه های کاری نیز با آن مواجه هستیم؛ استفاده از زنان در سطوح خدماتی و پایین و عدم امکان ارتقا آنها به سطوح مدیریتی و تصمیم گیری. نتیجه آنکه به رغم زحمت زیادی که بر دوش زنان است، متوسط دریافت نهایی آنها به عنوان پولی که در نهایت با خود به خانه می‌برند از مردها کمتر است^{۳۷}. با ورود زنان روستایی به اشتغال، افزون بر نقش هایی همچون تدبیر منزل، تربیت فرزندان و همسر داری، که از دیر باز در حوزه مسئولیت و نقش های زنان بوده است، مسئولیت های جدیدی نیز به دوش آنها گذاشته می‌شود که لاجرم ایفای نقش های سنتی را برایشان با چالش مواجه می‌کند^{۳۸}. در مواردی ممکن است این تعدد نقش ها به تضاد نقش نیز منجر شود که خود زمینه ساز مشکلات روحی و روانی و همچنین عدم موفقیت در کار خواهد شد.

<https://share.google/kgKZunVaNNAQewSRP۳۶>

^{۳۷} علی موحد، کامران جعفرپور قلعه تیموری، نقش زنان در صنعت گردشگری به عنوان بخش موثر و حمایتگر در توانمندسازی، بخش بحث اهمیت حضور زنان در صنعت گردشگری

^{۳۸}، مریم نژاد فلاح، بررسی تاثیر اشتغال زنان بر خانواده سعید معدنی ص ۱۵۵

برخی از جوامع محلی ممکن است به دلیل افزایش حجم گردشگران و تغییرات اجتماعی ایجاد شده، احساس بیگانگی یا تهدید نسبت به هویت فرهنگی خود کنند. این احساسات می‌توانند منجر به نوعی سردرگمی فرهنگی شوند که در آن مردم محلی بین حفظ هویت خود و تطبیق با فرهنگ‌های جدید قرار می‌گیرند.

در برخی از مناطق توریستی، مشاهده می‌شود که جوامع محلی با تغییراتی در شیوه‌های زندگی خود مواجه می‌شوند. برای مثال، افراد به دلیل ورود گردشگران و گسترش شبکه‌های ارتباطی با خارج، ممکن است به تدریج به سبک‌های زندگی شهری و مدرن‌تر روی آورند. این تغییرات می‌توانند به از دست رفتن سنت‌ها و آداب و رسوم قدیمی منجر شوند^{۳۹}.

پیشنهادهای و راهکارها:

۱. توانمند سازی و آموزش زنان روستا: برگزاری کلاس‌ها و دوره‌های عملی در زمینه گردشگری برای ارتقای دانش بانوان روستایی. این آموزش‌ها به آن‌ها کمک می‌کند تا کیفیت خدمات‌دهی بهتری به گردشگران داشته باشند، نیازهای آنان را به دقت شناسایی کرده و به درستی به آن‌ها پاسخ دهند.

۲. تسهیلات مالی و حمایتی: اعطای وام‌های کم‌بهره به زنان روستایی برای راه‌اندازی کسب‌وکار

۳. بازاریابی و تبلیغات: برای جذب گردشگر به روستای خود، بانوان می‌توانند با بلاگرهای گردشگری همکاری کنند تا منطقه‌اشان را معرفی کنند. همچنین، با آژانس‌های مسافرتی ارتباط برقرار کنند تا بازدید از روستا و اقامت در خانه‌های روستایی را در تورهای خود بگنجانند. این روش‌ها به آن‌ها کمک می‌کند تا گردشگران بیشتری جذب کنند.

بانوان روستایی می‌توانند از شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام و تلگرام برای معرفی کسب‌وکارهای خود استفاده کنند. با تولید محتوای جذاب، مانند ویدئو و عکس‌های با کیفیت از زیبایی‌های روستا، غذاهای محلی و هنر دست خود، توجه مخاطبان را جلب می‌کنند. همچنین، با ارائه تخفیف‌های ویژه، به راحتی مشتریان جدید جذب کرده و با آن‌ها ارتباط مستمر برقرار می‌نمایند. این کار به مرور زمان باعث افزایش فروش و شناخته‌شدن کسب‌وکار خانگی خواهد شد.

نتیجه گیری

این پژوهش با تحلیل دقیق نقش گردشگری روستایی در اشتغال سالم زنان، به این نتیجه رسید که این صنعت نه تنها یک راهبرد اقتصادی نوظهور، بلکه یک ابزار قدرتمند برای توسعه پایدار و توانمندسازی جوامع محلی، به ویژه قشر زنان است. همان طور که در پژوهش بررسی شد، گردشگری روستایی با تنوع بخشیدن به اقتصاد روستایی و ایجاد فرصت های شغلی مولد، به کاهش فقر و جلوگیری از مهاجرت بی رویه کمک می کند.

یافته های این تحقیق نشان داد که اشتغال سالم، فراتر از کسب درآمد، بر کرامت، رفاه و رشد انسانی تأکید دارد و گردشگری روستایی دقیقاً چنین شرایطی را برای زنان فراهم می کند. زنان با بهره گیری از مهارت های بومی خود در حوزه هایی مانند بوم گردی، گردشگری مزرعه و صنایع دستی، به استقلال مالی و افزایش قدرت تصمیم گیری دست می یابند. این امر، علاوه بر بهبود وضعیت اقتصادی خانواده، به افزایش عزت نفس و سلامت روانی زنان منجر شده و به کاهش کلیشه های جنسیتی و ارتقای جایگاه آن ها در جامعه کمک می کند. با این حال، این پژوهش موانع و چالش های متعددی را نیز شناسایی کرد که تحقق کامل این پتانسیل را دشوار می سازند. موانع فرهنگی و اجتماعی مانند باورهای پدرسالارانه و تداخل وظایف سنتی زنان با فعالیت های شغلی، از اصلی ترین چالش ها هستند. همچنین، موانع اقتصادی نظیر نبود سرمایه اولیه، بازاریابی ناکارآمد و فصلی بودن مشاغل، و موانع زیرساختی و قانونی، مشارکت مؤثر زنان را محدود می کنند. این چالش ها نشان می دهند که اگر توسعه گردشگری بدون برنامه ریزی و حمایت های لازم صورت گیرد، می تواند تأثیرات منفی مانند افزایش هزینه های زندگی و کالایی شدن فرهنگ را نیز به همراه داشته باشد.

بر همین اساس، این پژوهش راهکارهایی را برای رفع موانع و تسهیل مشارکت زنان در این صنعت پیشنهاد می دهد. توانمندسازی و آموزش زنان از طریق برگزاری کارگاه های عملی، تسهیلات مالی و اعطای وام های کم بهره و همچنین تسهیل در بازاریابی و تبلیغات مدرن از طریق شبکه های اجتماعی و همکاری با آژانس ها، از جمله اقدامات ضروری هستند.

در نهایت، می توان نتیجه گرفت که گردشگری روستایی یک فرصت طلایی برای تحقق عدالت اجتماعی و توسعه پایدار در ایران است. با تمرکز بر سرمایه گذاری روی توانمندی های زنان روستایی و ارائه حمایت های لازم، این صنعت می تواند نه تنها به رشد اقتصادی کشور کمک کند، بلکه به طور خاص، نقش بی بدیلی در بهبود کیفیت زندگی و دستیابی زنان به جایگاه شایسته خود ایفا کند.

منابع

- احمد نیا شیرین، اثرات اشتغال بر سلامت زنان، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال سوم شماره ۱۲ بهار ۱۳۸۳
- باقری فاطمه، جایگاه زنان در صنعت گردشگری و مهمان نوازی، همایش ملی توسعه گردشگری در ایران، گیلان بهار ۱۴۰۰
- ترکمن سولماز، فتحی سروش، تحلیل اثرهای اشتغال زنان بر کیفیت زندگی آنان، فصلنامه علمی پژوهشی زن و جامعه، اسفند ۱۳۹۵
- حیدری امید، صمصام پور صادق، پورانوری زهرا، شیرینی راحله، گردی راضیه، ارزیابی نقش کار آفرینی گردشگری در توسعه روستایی، چهارمین کنفرانس ملی فناوری های نو ظهور، سازمان های نوآور و توسعه پایدار ۱۴۰۳
- رحمانی زهره، مفهوم و ارکان کار شایسته، نشریه علمی پژوهشهای حقوقی، اردیبهشت ۱۴۰۰
- روزان سید محمد موسوی، بخشی زهرا، محتشم خواه سید محمود، گردشگری الکترونیکی بسط دهنده گردشگری روستایی، همایش ملی توسعه روستایی، ۱۳۹۱
- شریفی زینب، ایروانی هوشنگ، دانشور عامری ژیلا، بررسی گرایش زنان روستا به اشتغال، فصلنامه علمی پژوهشی زن و جامعه، اردیبهشت ۱۳۹۸
- علیزاده مرجان، نقش اشتغال زنان در توسعه، فصلنامه روانشناسی فرهنگی زن، پاییز ۱۳۸۹
- فرهنگی علی اکبر، طهماسب پور زهرا، ارتباطات انسانی در گردشگری، انتشارات مهکامه، ۱۳۹۸
- قدیری معصوم مجتبی، استعلاجی علیرضا، پاژکی معصومه، گردشگری پایدار (روستایی و عشایری)، انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۸۹
- قنبری یوسف، گردشگری روستایی، رویکردی جدید در مدیریت روستایی کشور، مجله پیک نور، پاییز ۱۳۸۷
- کردلو ایوب، احمدی کوروش، بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی روستاها، فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، مهر ۱۳۹۹
- نصیر پور علی، گردشگری روستایی ابزاری برای توسعه پایدار، همایش ملی توسعه پایدار، مهر ۱۳۹۵
- معدنی سعید، مریم نژاد فلاح، بررسی تاثیر اشتغال زنان بر خانواده، فصلنامه پژوهشهای کاربردی در علوم رفتاری، شماره ۲۰ تابستان ۱۳۹۳

موحد علی ، جعفرپور قلعه تیموری کامران ، نقش زنان در صنعت گردشگری به عنوان بخش موثر و حمایتگر در توانمندسازی. ششمین

کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام، ۱۳۹۹

موثقی حسن ، کارکردهای اجتماعی و اقتصادی زنان در گسترش اشتغال زایی در صنعت گردشگری با تأکید بر جنبه های حقوقی،

فصلنامه زن و مطالعات خانواده، شماره دوره ۱۰ شماره ۳۷، مهر ۱۳۹۶

قشقاوی مائده ، اشتغال زنان در توسعه نظام اجتماعی، همایش زن و مدیریت در آموزش عالی ۱۳۹۴

نصر آبادی حمید ، حیاتی داریوش ، تحلیل نگرش روستائیان نسبت به تاثیرهای گردشگری روستایی، فصلنامه راهبردهای توسعه

روستایی، شماره ۳ آذرماه ۱۳۹۳

یاسوری مجید ، وطنخواه کلورزی ژیلا ، نقش گردشگری در توسعه ی کار آفرینی زنان روستایی، فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق

خشک، شماره ۲۰ تیر ۱۳۹۴

واحدپور غلام عباس ، جعفری مهتاب ، راهبردهای مدیریت و توسعه پایدار زیرساخت های گردشگری ایران با تاکید برمدل SOWT.

فصلنامه علمی برنامه ریزی منطقه ای، شماره ۱ خرداد ۱۳۹۰

<https://www.radiozamaneh.com/836355>

<https://share.google/xtjkUgROX6aHcroVb>

<https://share.google/kgKZunVaNNAQewSRP>